

Цвид-Гром Олена Петрівна,

ORCID ID: 0000-0003-4348-9398

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри філології, педагогіки та методики викладання

Білоцерківський національний аграрний університет

Марчук Володимир Васильович,

ORCID ID: 0000-0002-8692-8656

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри романо-германської філології та перекладу

Білоцерківський національний аграрний університет

РОЛЬ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ФОРМУВАННІ ВІДКРИТОСТІ ТА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ (НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ)

THE ROLE OF A FOREIGN LANGUAGE IN THE FORMATION OF OPENNESS AND VALUE ORIENTATIONS OF THE PERSONALITY OF FUTURE SPECIALISTS (NON-LINGUISTIC SPECIALTIES)

У статті актуалізовано значення ролі іноземної мови у формуванні відкритості та ціннісних орієнтацій особистості майбутніх фахівців. Акцентовано, що відкритість (open-mindedness) є фундаментальною психологічною якістю, яка передбачає здатність серйозно ставитися до альтернативних поглядів, переглядати власні соціальні, політичні чи релігійні цінності та поважати відмінності. Гуманістична системи освіти вимагає перегляду цілей вивчення іноземних мов, де пріоритетом стає не лише передача знань, а й розвиток ціннісних орієнтацій та інтелектуальної культури студента. Соціальний запит сучасності на формування толерантної, неупередженої особистості актуалізує потребу в педагогічних технологіях, що сприяють подоланню замкненості в межах національного менталітету та забезпечують готовність до взаємодії у глобальному смислому просторі. Іноземна мова в сучасній вищій школі перестає сприйматися лише як формальна дисципліна, перетворюючись на могутній засіб приєднання до загальнолюдських цінностей та фундаментальний компонент національної безпеки й інтелектуального капіталу держави. Ключовим способом реалізації відкритості особистості є чесний та відкритий діалог, який не нівелює унікальність індивідуального буття, а навпаки – утворює його через взаємне визнання смислової цінності іншого. Іноземна мова дає можливість побачити відмінні від рідної мови способи вираження думки, інші зв'язки між формою і значенням, що дозволяє глибше осмислювати певні явища в рідній мові. Важливим об'єктом виховного впливу на формування ціннісних орієнтацій особистості студентів при навчанні іноземної мови є культура спілкування. Культура спілкування визначається мірою відповідальності мовця та прийнятим у певній мовній спільноті нормам спілкування, поведінки, сучасним правилам мовленнєвого етикету.

Ключові слова: іноземна мова, ціннісні орієнтації, відкритість особистості, полікультурний діалог, освітній процес.

The article highlights the importance of the role of a foreign language in the formation of openness and value orientations of the personality of future specialists. It is emphasized that openness (open-mindedness) is a fundamental psychological quality that involves the ability to take alternative views seriously, review one's own social, political or religious values, and respect differences. The humanistic education system requires a revision of the goals of studying foreign languages, where the priority is not only the transfer of knowledge, but also the development of value orientations and intellectual culture of the student. The social demand of modernity for the formation of a tolerant, impartial personality highlights the need for pedagogical technologies that help overcome isolation within the national mentality and ensure readiness for interaction in the global semantic space. A foreign language in modern higher education ceases to be perceived only as a formal discipline, turning into a powerful means of joining universal human values and a fundamental component of national security and intellectual capital of the state. The key way to realize the openness of the individual is an honest and open dialogue, which does not eliminate the uniqueness of individual existence, but on the contrary – affirms it through mutual recognition of the semantic value of the other. A foreign language makes it possible to see ways of expressing thought that are different from the native language, other connections between form and meaning, which allows for a deeper understanding of certain phenomena in the native language. An important object of educational influence on the formation of value orientations of the personality of students when learning

a foreign language is the culture of communication. The culture of communication is determined by the degree of responsibility of the speaker and the norms of communication, behavior, and modern rules of speech etiquette adopted in a certain language community.

Key words: foreign language, value orientations, openness of personality, multicultural dialogue, educational process.

Постановка проблеми. В умовах інтенсивного входження України в європейську співдружність та адаптації національної економіки до нових ринкових відносин, постає питання підготовки фахівців «нової формації», які володіють високим рівнем мобільності та здатністю до професійного діалогу із зарубіжними партнерами. Необхідність переходу від традиційних моделей навчання до інноваційних та гуманістичної системи освіти вимагає перегляду цілей вивчення іноземних мов, де пріоритетом стає не лише передача знань, а й розвиток ціннісних орієнтацій та інтелектуальної культури студента. Соціальний запит сучасності на формування толерантної, неупередженої особистості актуалізує потребу в педагогічних технологіях, що сприяють подоланню замкненості в межах національного менталітету та забезпечують готовність до взаємодії у глобальному смисловому просторі. Іноземна мова в сучасній вищій школі перестає сприйматися лише як формальна дисципліна, перетворюючись на могутній засіб приєднання до загальнолюдських цінностей та фундаментальний компонент національної безпеки й інтелектуального капіталу держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-дослідницький дискурс щодо визначення ролі іноземної мови у формуванні відкритості та ціннісних орієнтацій особистості майбутніх фахівців у рамках освітнього процесу представлений значною кількістю наукових розвідок, зокрема: системний підхід до формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців в сучасному освітньому просторі (О. Березюк, І. Бех, О. Дубовік, Р. Кравець, зарубіжні вчені – П. Вебер, О. Джурицький, І. Кушнір та ін.); питання гуманізації світоглядних орієнтацій і забезпечення міжкультурного спілкування майбутніх фахівців під час вивчення англійської мови (М. Брода, І. Палагута, О. Заболотна та ін.); особистісно-орієнтована технологія навчання та виховання (М. Гриньова, Н. Ромашева, О. Павленко, В. Мокляк та ін.). Варто також зазначити наявність великого наукового досвіду з проблеми інтегративної ролі іншомовної підготовки (О. Огієнко, О. Тарнопольський, В. Черниш та ін.). Питання гуманізації освітньої парадигми науково досліджували І. Бех, В. Кремень,

С. Сисоєва та ін. Формування професійно-світоглядних позицій та подолання культурних бар'єрів вивчали І. Княжева, Л. Барановська, С. Сапожников та ін.

Мета статті полягає в тому, щоб визначити та окреслити роль іноземної мови у формуванні відкритості та ціннісних орієнтацій особистості майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу. Відкритість (open-mindedness) є фундаментальною психологічною якістю, необхідною для успішного функціонування в сучасному різноманітному світі. Вона передбачає здатність серйозно ставитися до альтернативних поглядів, переглядати власні соціальні, політичні чи релігійні цінності та поважати відмінності. Вивчення іноземної мови позитивно пов'язане з розвитком цієї якості, особливо коли навчання супроводжується формуванням багатомовної ідентичності та взаємодією з однолітками, які використовують інші мови [3].

Відкритість особистості передбачає певні передумови для свого виникнення. Вона зумовлюється, передусім, певним смисловим наповненням особистісного буття, можливістю продукувати і нести новий смисл у світ. Не дивно, що дорослі діти, закохані та всі, хто в той чи інший спосіб причетні до самозростання буття, відзначаються відкритістю, неупередженістю, щедрістю. І навпаки, негативний досвід, досвід невдач, несправедливості, досвід незаслужених страждань, тощо, деформуючи особистість, спотворюючи її життєві смисли, роблять людину (а то і цілий народ) підозрілою, стриманою у вияві думок і почуттів, закритою у собі. Коли ж життєдіяльність особистості складається нормально, то ми бачимо зверненість назовні, до контакту з іншими особистостями, зі світом. Зростаюча творча осмисленість буття і безкінечно розширювана сфера безпосереднього контакту з ним – дві сторони, взаємопередбачувані аспекти відкритого ставлення до світу. Воно вбирає прагнення до розумної впорядкованості, культурної організації життя і прагнення в далечінь, до нових видкоколів цінного людського досвіду.

Відкритість особистості, певною мірою, своєрідно повторює в концентрованій формі ту її визначеність, яку ми раніше характеризували як творчу активність. Вона сама тісно пов'язана

з потенційністю буття, з його смисловою відкритістю, що поєднує особистість з іншими особистісними структурами. Тому способом, яким найперше здійснюється відкритість особистості, є діалог.

На перший погляд, діалог суперечить своєю сутністю такій фундаментальній характеристиці особистісного буття як його унікальність. Діалог є способом творення взаємності, взаємним визнанням одним буттям смислової давності іншого. І, як не парадоксально, саме ця взаємність допомагає учасникам діалогу більш повно відкритися і краще пізнати самих себе. Діалог стверджує неупередженість щодо самих себе і щодо інших, сприяє позбавленню від ілюзій та пересудів. Тому чесний, дійсно відкритий діалог є реальною основою людської солідарності, якої так потребує наш час.

У процесі підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних до професійного спілкування іноземною мовою із зарубіжними колегами в різних сферах, особливе значення відводиться формуванню ціннісних орієнтацій особистості засобами іноземної мови. Таке соціальне замовлення знаходить пряме відображення у програмних вимогах щодо рівня володіння іноземною мовою студентами закладів вищої освіти [9].

Радикальні зміни, що здійснюються в національній системі вищої освіти в Україні, які були започатковані процесом інтеграції країни у європейський простір вищої освіти, зумовили розробку нової типової програми викладання англійської мови для професійного спілкування. На основі принципів інтернаціоналізації, демократії, рівноправності та інновацій програма покликана сформулювати нові ціннісні орієнтації, сприяти мобільності студентів та їхній конкурентоздатності на ринку праці, посилити привабливість вищої освіти в Україні шляхом надання прозорості та гнучкої системи викладання та вивчення іноземних мов [6].

Сучасний зміст освіти – багатокomпонентний. Він включає в себе не лише знання, але й способи практичної діяльності, творчий підхід, ціннісні орієнтації особистості. Зберігаючи досягнення у фундаментальності вищої професійної освіти, виникає необхідність переорієнтації навчального процесу на формування у студентів бажання і вміння самостійно оволодіти знаннями з різних джерел інформації. Тому важливим є застосування у вищих закладах освіти ціннісно-зорієнтованих педагогічних технологій. Їх ознаками є процес формування

ціннісних орієнтацій у освітньо-виховному просторі навчального закладу з максимально можливим використанням індивідуалізації – урахування в процесі навчання та виховання індивідуальних особливостей студентів [3].

В Українському педагогічному словнику індивідуалізація визначається як організація освітнього процесу, за якої вибір способів, прийомів, темпу навчання враховує індивідуальні відмінності студентів, рівень розвитку їхніх здібностей до навчання, створенням умов для саморозвитку та самонавчання, критичного та осмисленого визначення своїх можливостей та життєвих цілей. Такий тип навчання ґрунтується на діалозі, моделюванні ситуацій вибору, вільному обміні думками, аналізуванні успіху чи помилок [4].

На сьогодні, згідно з перспективами розвитку повоєнної економіки і соціальної сфери, зростає потреба у підготовці кваліфікованих спеціалістів зі знанням іноземної мови, які повинні мати такі вміння:

1. Планово-змістові: аналізувати ринкову ситуацію, стан та динаміку попиту, розробляти проекти бізнес-планів, планувати розвиток підприємства та його конкурентоспроможність, планувати ресурси (матеріальні, фінансові, трудові), розробляти тактичні та оперативні плани поточної діяльності, користуватися офісною технікою, використовувати інструменти штучного інтелекту.

2. Організаційні вміння: поєднувати усі види ресурсів, організовувати колективну працю для досягнення мети діяльності організації, обирати та здійснювати раціональні форми організації управління, забезпечувати достатній рівень якості та конкурентоспроможності продукції, посилювати міжнародні зв'язки, брати участь у зовнішньоекономічній діяльності, працювати з кадрами, формувати колектив і керувати ним, підтримувати організаційну культуру.

3. Мотиваційні вміння: використовувати ефективні системи мотивації формування та оплати праці, реалізовувати управлінські рішення, розподіляти повноваження, підтримувати сприятливий соціально-психологічний клімат у колективі, впливати на підлеглих.

4. Контролюючі вміння: контролювати забезпеченість ресурсами, дотримуватись технологій, контролювати розрахунки з постачальниками та споживачами, контролювати виконання рішень і підтримувати дисципліну, готувати звіти про діяльність, контролювати охорону праці та техніку безпеки.

5. Координаційні вміння: встановлювати та підтримувати взаємовідносини із зовнішнім середовищем, вести діловодство, регулювати поведінку персоналу в процесі діяльності підприємства [7].

Ще донедавна поняття «іноземна мова» як навчальна дисципліна було загальноприйнятим для всієї системи освіти в нашій країні, незалежно від специфіки цілей іншомовної підготовки. Таке уніфіковане призначення цієї дисципліни, на думку дидактиків, передавало ідею наступності у системі середньої і вищої освіти. Разом з тим, аналіз типових програм з іноземних мов для немовних спеціальностей свідчить, що в період з початку 60-х аж до кінця 90-х років ХХ століття навчання іноземним мовам для немовних спеціальностей відбувалося у контексті професійної підготовки студентів. У період гуманізації освітнього процесу доцільним є використання можливостей іноземної мови для формування особистості студентів [1].

Знайомство з ціннісними орієнтирами людства, з поняттями добра, зла, честі, боргу, з різною субкультурою, емоційно впливає на молодих людей, включає їх в ситуації, що вимагають активної позиції.

У процесі обговорення різних проблем, пов'язаних з читанням художніх творів, публіцистики, науково-популярних текстів, бере участь емоційна сфера студентів, розвивається толерантність, емпатія, пізнавальна активність, формується система моральних поглядів і оцінок, реалізується культуротворча функція особистісно-орієнтованого виховання. Усе це спрямовано на розвиток гуманітарного аспекту сучасної освіти, який сприяє формуванню світогляду студента, його ціннісних орієнтацій, визначає набір моральних цінностей, що становлять культурну основу розвиненої особистості, залучає до моральної культури, розширює освітні горизонти, поєднує з навколишнім світом [4].

Необхідність знайти в іншомовному тексті проблему, підшукати відповідний аргумент для її обґрунтування, оцінки, швидко відреагувати на думку інших, привести на іноземній мові власні переконливі аргументи – все це не лише впливає на формування ціннісних орієнтацій, але і створює атмосферу моральної активності, збагачуючи досвід рефлексії, формує лінгвістичну, тематичну, соціокультурну і компенсаторну компетенції, сприяє соціальній адаптації особистості.

Через підручники з іноземної мови, книги для читання студенти дізнаються про природу країн мови, що вивчається, пам'ятники архітектури,

про твори скульптури, живопису, музичного мистецтва, порівнюють з культурою своєї країни. Слід пам'ятати, що вивчення як світової культури, так і культури якоїсь однієї країни не може відбуватися без «опори» на рідну національну культуру і без урахування місцевих (регіональних) реалій конкретної соціокультурної сфери. Тим самим в процесі навчання іноземній мові забезпечується діалог культур, розвивається духовність, ціннісні орієнтації [5].

Важливим об'єктом виховного впливу на формування ціннісних орієнтацій особистості студентів при навчанні іноземної мови є культура спілкування. Культура спілкування визначається мірою відповідальності мовця та прийнятим у певній мовній спільності нормам спілкування, поведінки, сучасним правилам мовленнєвого етикету. Культура спілкування характеризується як діяльність певної якості, рівня. В системі культури спілкування можливо виділити три основних взаємопов'язаних компоненти: культура мислення; культура мовлення; культура інтерактивної та перцептивної діяльності, оскільки обов'язковими компонентами спілкування є взаємодія та перцепція співбесідників [2].

Високий рівень виконання діяльності спілкування позитивно впливає на формування ціннісних орієнтацій особистості студентів і передбачає вміння студентів відступати від заучених зразків, формулювати думки по-іншому, висловлюватись чітко, логічно, лаконічно, пропонувати власні інтерпретації проблем та рішень, до того ж різні варіанти розв'язання проблем, тобто мислити творчо-самостійно, продуктивно, критично, глибоко. Ознака новизни відрізняє творче (продуктивне) мислення від репродуктивного, як процесу застосування готових знань і вмінь. Саме творче мислення, яке характеризується високим ступенем новизни продукту (отриманого в результаті знань і умінь) виступає головною метою розвитку мислення, що, в свою чергу, сприяє відкритості особистості при навчанні іншомовному спілкуванню.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, відкритість особистості є основою неупередженого спілкування, толерантності і порозуміння між людьми. Сприяння виникненню і розвитку відкритості має бути сьогодні неодмінною турботою при організації процесу формування особистості. Іншомовна компетентність з її виразними характеристиками має значні можливості для цього. Ключовим способом реалізації відкритості особистості є чесний

та відкритий діалог, який не нівелює унікальність індивідуального буття, а навпаки – утверджує його через взаємне визнання смислової цінності іншого.

Процес вивчення іноземної мови слід розглядати як комплексне формування лінгвістичної, соціокультурної та компенсаторної компетенцій.

Це розвиває емоційний інтелект і «відкритість особистості», що дозволяє гармонійно поєднувати власну ідентичність із готовністю до сприйняття «іншого», мінімізуючи когнітивні бар'єри та стереотипи, що, в сукупності, забезпечують не лише мовленнєвий розвиток, а й емоційну стійкість, емпатію та толерантність студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабкова Н. П. Роль англійської мови в процесі формування особистості студентів в умовах особистісно орієнтованого навчання. *Наукові записки*. Том 19. Ч. 1. С.40–41.
2. Бориско Н. Ф. Діалог культур: необхідність, можливість і межі. *Іноземні мови*. 2003. № 2. С. 77–81.
3. Брода М. Формування світоглядних орієнтацій майбутнього фахівця у процесі вивчення англійської мови. *Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору*. 2024. Вип. 92 (I (2)). С. 228–237. URL: <https://surl.li/agkshs> (дата звернення: 25.12.2025).
4. Гриньова М. Особистісно-орієнтована технологія навчання та виховання. URL: <https://surl.li/qzlfqri> (дата звернення: 23.12.2025).
5. Гуревич Р.С., Рогульська О.О. Формування ціннісних орієнтацій у майбутніх учителів іноземних мов засобами інтерактивних технологій. *Становлення особистості майбутнього фахівця в умовах підготовки до професійно-педагогічної діяльності: діалог зі стейкхолдерами* : монографія / за ред. акад. Р.С. Гуревича. Вінниця. 2022. С. 210–229. URL: <https://surl.li/oxdgsa> (дата звернення: 24.12.2025).
6. Про схвалення Концепції розвитку англійської мови в університетах : розпорядження Міністерства освіти і науки України від 10 лип. 2019 р. № 1/9-434. URL: <https://mon.gov.ua/> (дата звернення: 24.12.2025).
7. Ромашева Н.В. Використання особистісно орієнтованих технологій у навчанні іноземних мов. *Педагогічні науки*. 2009. Вип. 52. С. 351–356.
8. Український педагогічний словник / укл. С. Гончаренко. Київ. 1997. С. 143. URL: <https://surl.li/lyitli> (дата звернення: 24.12.2025).
9. Цвид-Гром О.П., Марчук В.В., Зелінська В.А. Педагогічні основи поняття «ціннісні орієнтації» та особливості їх формування у студентської молоді в освітньо-виховному процесі ЗВО. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 71. Т. 3. С. 291–296. URL: <https://surl.li/lpkfxq> (дата звернення: 23.12.2025).

Цвид-Гром О. П., Марчук В. В.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY)

Дата першого надходження статті до видання: 10.12.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.01.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 12.02.2026

